

Istorija

TAUTINIŲ KULTŪRŲ TARPUSAVIO SĄVEIKOS PROBLEMOS „KRIKŠČIONYBĖS AMŽIUJE“ JAPONIJOJE (1549–1614)

Svajūnas RAČELIS

Vilniaus universiteto Orientalistikos centras

Tyrinėti vienos kultūros poveikį kitai ypač didelę vertę turi Japonijos fenomenas, kadangi ši šalis ilgą laiką buvo izoliuota nuo aplinkinio pasaulio pirmiausia dėl savo geografinės padėties, o vėliau ir dėl istoriškai susiklosčiusių aplinkybių, todėl visi japonų kontaktai su kitų civilizacijų atstovais fiksuoti laike ir dėl šios priežasties Japonija yra unikalus objektas tyrinėjant kitos materijos ir idėjų skverbimosi į savarankiškai besivystančios tautos kultūrą procesą, todėl itin įdomūs yra japonų kontaktai būtent su europiečiais ir jų kultūra, kuri iš esmės skiriasi nuo Rytų kultūros, bet ne su gretimomis tautomis. Šiame straipsnyje autorius stengiasi išanalizuoti šimtmetį trukusio pirmojo japonų kontakto su Vakarų pasauliu (vadinamojo „krikščionybės amžiaus“) kai kuriuos padarinius, kai salų gyventojai turėjo progos bendrauti su portugalų misionieriais ir pirkliais bei įkandin atvykusiais jų kolegomis iš Ispanijos, Anglijos ir Olandijos, bei krikščionybės plitimo Japonijoje tendencijas ir ypatybes.

Iki 1542 metų Japonijos ryšiai su pasauliu apsiribojo kontaktais su Kinija ir Korėja. Visais atžvilgiais labiau išsivysčiusi Kinija jau keletą amžių buvo nepasiekiamas valstybės administravimo, technologinio ir kultūrinio tobulumo pavyzdys, kurio derėjo, Japonijos valdovų manymu, siekti ir jų šaliai, todėl viskas, kas kiniška, pradedant valstybės valdymo aparatu, pasaulėžiūra bei filosofija ir baigiant didžiųjų miestų planavimu bei eilėdara, buvo daugiau ar mažiau aklaai kopijuojama. Pažintis su kinų civilizacijos laimėjimais stimuliuo ir pačių japonų kūrybinį aktyvumą, vertė juos atidžiau pažvelgti į savo tautines problemas ir tai lėmė aukštos savitos japonų kultūros, kuri itin ryškai atsiskleidė Heian periodo (784–1192) nepakartojamuose meno ir literatūros kūriniuose, atsiradimą. Tačiau norint įtvirtinti etninę savimonę, konkrečiau apibrėžti savo vietą tarp kitų tautų (tai neįmanoma nepalyginus savosios kultūros ir civilizacijos laimėjimų su kitų tautų kultūra), aiškiau ir nuosekliau pažinti pasaulį japonams buvo gyvybiškai svarbu gauti naujų žinių apie Žemę, jos tautas, užmegzti bei aktyviai plėtoti su jomis kultūrinius, prekybinius ir ekonominius ryšius.

XVI amžiaus antrojoje pusėje užmezgus pirmuosius kontaktus su europiečiais Japonijoje pradėjo vadinamasis „krikščionybės amžius“. Visu šiuo laikotarpiu europinei kultūrai Japonijoje atstovavo ne pirkliai, bet katalikų misionieriai (daugiausia portugalų jėzuitai, tačiau buvo ir ispanų bei italų), todėl apžvelgiamo laikotarpio pradžia gana vieningai laikomi 1549 metai, kai į salas atvyko pirmieji krikščionybės propaguotojai su Fransisku Ksavje (1506–1552) priešakyje. Krikščioniškoji misija gyvavo iki 1614 metų, laikmečio, kai Japonijos vyriausybė pradėjo drausti europiečių religinę veiklą savo šalyje ir išleido pirmuosius ediktus dėl Japonijos uždarymo. Visas šis laikotarpis yra puikus pavyzdys, iliustruojantis ligi šiol nepriklausomai besivysčiusių tautų sąlyčio procesą. Ypač įdomi yra japonų reakcija, kadangi jie šiuo atveju, kaip ir iš kinų, perėmė kitos civilizacijos laimėjimus. Be abejonės, europiečiai taip pat kai ko pasisėmė iš japonų materialinio ir dvasinio lobyno, tačiau po pirmosios pažinties su Japonija Vakarų požiūris į pasaulį nepasikeitė – tik buvo padarytos pataisos geografiniuose žemėlapiuose ir aprašyta dar viena tuata. Bet japonų sąmonė, priešingai vakariečių, labai ženkliai pakito: „Bendraudami su europiečiais japonai sužinojo, kad be valstybių Kara (Kinija) ir Tenjiku (Indija), kuriomis lig tol apsiribojo jų pasaulio pažinimas, yra ir civilizotos Vakarų šalys. Tokia pirmą kartą pasirodė japonams mūsų žemė. Ir Nobunaga, ir Hideyoshi, ir Ieyasu iš gaublio ir pasaulio žemėlapių sužinojo, kur pasaulyje yra Japonija. Ir reikia pripažinti, kad nuo to laiko japonų požiūris į visatą visiškai pakito“ [2, 139 p.].

Pirmieji europiečiai į Japoniją pakliuvo atsitiktinai. Apie šią šalį Europoje buvo žinoma jau nuo XIII amžiaus, kai Venecijos pirklis Markas Polas (1254–1323?) savo „Knygoje“ aprašė pasakiškai turtingą Sipangu šalį. Portugalai, XV–XVI amžiuje turėję tiksliausius geografinius žemėlapius ir raižę šiaurės bei pietų Kinijos pakrantes skalaujančias jūras, greičiausiai jau buvo įtraukę į savo artimiausius planus vizitą į šias salas. Tačiau 1542 metais portugalų pirkliaus laivą, plaukusį į Kiniją, audra nubloškė prie pietų Japonijoje esančios Tanegashima salos ir likimas portugalams lėmė labai gerą prekybos partnerį keliems dešimtmečiams į priekį.

Prekiaudami japonai susipažino ir su Vakarų materialiaja kultūra, amatais, gamtos mokslų laimėjimais ir t. t. Japonų visuomenė suvokė šių naujovių naudą ir pasistengė gauti informaciją perimti. Tačiau europiečiams buvo svarbu įgyvendinti ne tik ekonominius, bet ir politinius bei religinius šalies krikšto ir įtraukimo į savo įtakos sferą tikslus ir, reikia pripažinti, jie tikrai daug pasiekė šioje srityje, kadangi nuo XVI amžiaus antrosios pusės iki XVII amžiaus pirmosios pusės Japonijoje sparčiai plito krikščionybė. Gana ilgą laiką japonų sąmonėje tvirtai vyravę kinų dvasiniai stereotipai nesugebėjo sukliudyti perimti pagrindines krikščionybės dogmas.

XVI amžiaus antrosios pusės feodalinė Japonija buvo susiskaidžiusi į daug kunigaikštysčių, valdomų stambių feodalų daimyo. Visi jie siekė kuo didesnės autonomijos, tačiau tai galėjo garantuoti tik galia, besiremianti turtu, kurio vienu pagrindinių šaltinių buvo prekyba. Todėl susidomėję prekybos galimybe vakarinių provincijų feodalai noriai įsileido 1543 metais organizavusius ekspediciją į Japoniją portugalus.

1549 metais į Japoniją atvyko vienas jėzuitų ordino įkūrėjų katalikų misionierius Fransiskas Ksavje kartu su septyniais bendražygiais (tarp jų buvo ir trys japonai, baigę šv. Pauliaus jėzuitų kolegiją Goa mieste). Atvykėliai išsilapino Kagoshimoje ir nedelsdami ėmėsi misionierių veiklos: pirmiausia sakė pamokslus vietiniams gyventojams, o vėliau pradėjo juos krikštyti. Šis darbas ėjosi gana sėkmingai. F. Ksavje savo laiške, rašytame Kagoshimoje 1549 m. lapkričio 15 d.

ir adresuotame broliams Goa mieste, taip apibūdina japonus: „Tai – geriausia tauta, atrasta taip toli ir, man atrodo, kad tarp netikinčiųjų neįmanoma rasti žmonių juos pranokstančių“ [1, 115 p.]. Šis laiškas buvo nukopijuotas Goa, persiųstas į Europą ir pirmą kartą publikacija pasirodė 1565 metais Koimbros mieste (Portugalija). Pagrindinis japonų pranašumas prieš kitas tautas, Ksavje nuomone, yra pačioje šių žmonių prigimtyje, kuri pagrįsta racionalia mąstysena, taip pat įgimtas protas bei nuovokumas. Analizuojant vėlesnę medžiagą paaiškėja, kad Ksavje ir kiti misionieriai pirmiausia turėjo mintyje japonų imlumą teisingai logiškai suformuluotiems samprotavimams, įgimtą saiko jausmą ir analitinio, o ne emocinio aplinkos suvokimo vyravimą. Tuo remdamasis Ksavje daro išvadą, kad naudojant retorinius veiksmus japonus įmanoma įtikinti misionierių propaguojamos doktrinos teisingumu, todėl pirmuosius du dešimtmečius ši prielaida formavo visą jėzuitų taktiką Japonijoje ir leido jiems optimistiškai prognozuoti šios šalies krikšto galimybę. Pavyzdžiui, padrė Kosme de Torresas, Ksavje paskirtas misijos vadovu ir ilgą laiką buvęs vienintelis jos dvasininkas, 1551 metais kupinas optimizmo rašė į Indiją: „Jų [japonų] charakteris minkštas, nuolaidus ir jie tokie racionalūs, kad jei leistum suprasti, jog išskyrus tą, kuris juos sukūrė, niekas kitas negali išgelbėti jų sielų ir kad mūsų siela turi pradžia, bet neturi pabaigos, tai, nors kol kas jie į mus žiūri nedraugiškai, užsinorės tapti krikščionimis, užmiršę stabus, kuriems meldžiasi nuo vaikystės ir kuriems meldėsi jų tėvai ir motinos“ [3, 52 p.].

Remdamasis tokia samprata, Ksavje sukūrė savo metodą, kuriuo naudodamiesi misionieriai galėtų siekti pakrikštyti japonus. Šis metodas rėmėsi pagrindinių krikščionybės ir Japonijoje paplitusių tikėjimų skirtumų aiškinimu ir logišku krikščioniškųjų koncepcijų teisingumo pagrindu. Laikantis šių reikalavimų jau 1549–1550 metų žiemą buvo parašytas pirmasis katekizmas japonų kalba. Ypač daug dėmesio buvo skirta pasaulio sukūrimo klausimams („[...] yra tik vienas visatos Kūrėjas ir viskas pasaulyje turi pradžia, o ne egzistuoja *ab eterno* (kaip daugelis jų mano) ir saulė bei mėnulis – ne dievai ar kokie nors gyvi sutvėrimai“). Ne mažiau dėmesio buvo skiriama ir sielos nemirtingumui („siela, palikusi kūną, gyvens amžinai“) ir „racionalios ir jausminės sielos“ skirtumo aiškinimui japonams, kadangi „jie sielos nepripažįsta“.

Optimistinės misionierių nuotaikos buvo susijusios ir su aukštu japonų išsilavinimo lygiu. Ksavje, kurį šis faktas apstulbino, rašė: „Daugelis jų moka rašyti ir skaityti, o tai padės skleidžiant Viešpaties žodį ir pagreitins maldų išmokimą“.

Nors Ksavje ir jo kolegės apie japonų būdą susidarė teigiamą pirmą įspūdį, nuo pat pradžių misionieriai griežtai pradėjo kritikuoti kai kuriuos japonų įpročius. Pavyzdžiui, Ksavje savo laiške nurodo tris sunkias nuodėmes, daromas japonų: stabmeldiški tikėjimai, homoseksualiniai ryšiai (plačiai paplitę tarp samurajų ir vienuolių) ir abortai. Jėzuitas buvo taip pasipiktinęs šiais japonų veiksmais, kad, rizikuodamas būti žiauriai nubaustas, kategoriškai pasisakė prieš sodomiją priėmimo pas vieną galingiausių daimy, Yamaguchi valdovą Ouchi Yoshitaką, apkaltinęs ir jį sunkiai nusidėjus. Kaip ir galima tikėtis po tokio pamokslo Ksavje buvo išprašytas iš Yamaguchi, o misionieriai užglaistė beįsiplieskiantį konfliktą brangiomis dovanomis valdovui (buvo padovanota laikrodžių, kalavijų, krištolo dirbinių, veidrodžių ir akinių).

Su kitų kunigaikštysčių valdovais santykiai buvo kur kas geresni. Ksavje susipažino su Satsuma provincijos daimy Shimazu Takahisa ir įgijo jo palankumą dėl savo rafinuotų manierų ir

išsilavinimo. Tačiau išsiaiškinęs, kad Takahisa taip pat nėra visos Japonijos valdovas, jėzuitas nuvyko į tuometinę sostinę Kyoto tikėdamasis pačiam imperatoriui atskleisti krikščionybės tiesas ir jį įtikinti, kad būtina krikštyti visą Japoniją, tačiau audiencijos pas imperatorių negavo. Visgi sostinėje Ksavje užmezgė keletą pažinčių su daimyo ir, kadangi juos sudomino ekonominio bendradarbiavimo su Vakarais perspektyva, jėzuitai kaip ir į Satsumą, buvo įsileisti į šias kunigaikštystes. Be to, Ksavje, lankydamasis Kyoto, turėjo progą padiskutuoti su budistinės Shingon sektos šventikais, tačiau nors ir vieni, ir kiti pripažino išpažįtamų religijų panašumą, jėzuitas tebesilaikė nuomonės, kad net ir šioje dvasiškai artimiausioje krikščionybei religijoje „šėtonas tvirtai įsigalėjęs“ [1, p. 119–120]. Todėl portugalai Shingon sektos įkūrėją žymų japonų mąstytoją Kukai (774–835), kurio kūryba ir veikla daugeliu atvejų nulėmė VIII–XIII amžiaus Japonijos dvasinio gyvenimo stilių, pradėjo laikyti vienu šėtono įsikūnijimų ir misionierių tėsė savo religinę veiklą „siekdami“ išgelbėti japonų sielas. Ji iš pradžių buvo tokia sėkminga, kad atsirado netgi keletas katalikų bažnyčių, kuriose naujieji krikščionys galėjo nekliudomai melstis ir klausytis pamokslų.

Pirmasis iš „didžiosios Japonijos vienytojų trijulės“ hegemonas Oda Nobunaga (1534–1582), padėjęs centralizuotos valdžios stiprinimo pagrindus, pripažino krikščionybę ir buvo palankus jėzuitams. Jis netgi susidomėjo katalikų seminarijos įkūrimo idėja ir paskyrė jai vietą. Visa tai vyko greičiausiai dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia Nobunagą traukė ekonominė bendravimo su užjūrio pirkliais nauda. Antra, šalies vienytojui gyvybiškai reikėjo atsvaros budizmo įtakos plitimui, kadangi siekdamas sustiprinti centrinę valdžią Nobunaga atkakliai kovojo su ekonomiškai stipriais ir nepriklausomais budistų vienuolynais (pvz., Enryakuji, Ishiyama Honganji ir kt.). Tokia protekcija lėmė tolesnį krikščionybės plitimą ne tik Japonijos vakaruose, bet ir centrinėse provincijose. Reikalai pakrypo tokia linkme, kad krikštytis tapo netgi madinga. Be to, susidomėjimą misionierių pamokslais skatino ir japonų, niekada nemačiusių europiečio, smalsumas. Jėzuitų laišakai liudija greitą japonų krikščionių skaičiaus didėjimą, pavyzdžiui, tėvo Valinjano duomenimis, 1582 metais Japonijoje buvo 150 tūkstančių Kristaus sekėjų, 200 bažnyčių ir 2 seminarijos. Bunso, Arima ir Tosa provincijų valdovai patys buvo krikščionys. Ir visa – praėjus tik 30 metų po pirmųjų misionierių, kurių per pirmuosius dešimt metų nebuvo daugiau kaip tuzinas, atvykimo. Netgi jei, turint omenyje jėzuitų siekimą išpūsti skaičius ir padidinti savo misionieriškos veiklos rezultatus, šiuos skaičius sumažinsime perpus, vis viena gausime gana įspūdingą krikščionybės idėjų plitimo vaizdą. „Anksčiau [VI amžiuje – aut. pastaba] iš Kinijos ir Korėjos atneštas budizmas buvo diegiamas iš viršaus, kadangi tai atitiko tuometinių Japonijos valdovų interesus bei subjektyvius poreikius ir plito be jokio ryšio su Kinijos religinėmis organizacijomis, o krikščioniškasis mokymas, sėkmingai skleistas Europos katalikų ordinų misionierių, nuo pat pradžių buvo orientuotas į plačiąsias mases ir per gana trumpą laiką patraukė į savo pusę daugybę sekėjų“ [2, 140 p.].

1582 metais į valdžią atėjęs Toyotomi Hideyoshi (1536–1598) taip pat skatino jėzuitų veiklą. Kai kurie jo artimieji buvo krikščionys ir užėmė jėzuitų hierarchijoje gana aukštą padėtį, pavyzdžiui, tarėjas Konishi Ryusa, savo sūnų pavadinęs Augustinu ir atidavęs auklėti jėzuitams, arba tarėjas Takayama Nagafusa, kuris krikščionybės draudimo laikotarpiu gelbėjo bendratikius. Toyotomi ne kartą maloniai priimdavo aukšto rango jėzuitus. 1583 metais, pasišnekėjęs

su misionieriumi tėvu Organtinu, jis paaukėjo bažnyčiai sklypą Osakos mieste, į kurį ketino perkelti sostinę. 1586 metais Toyotom, susitikęs su didele jėzuitų grupe, gyrė jų veiklą, dalijosi savo planais užkariauti Korėją ir Kiniją, kuriose taip pat bus galima skleisti krikščionybės idėjas. Norėjęsi pažymėti ir tokį faktą: kai kuriose tuometinio Japonijos valdovo vėliavose puikavosi krikščionių kryžius. Kaip ir jo pirmtakas Nobunaga, Toyotomi tęsė kovas su budistų vienuolynais ir keletą jų sugriovė. 1587 metais, sėkmingai užbaigęs centrinės Japonijos feodalų maišto nuslopinimo kampaniją, valdovas ten pat padovanojo jėzuitams žemės sklypų bažnyčioms statyti.

Nors santykiai buvo tokie bičiuliški, labai netikėtai 1587 m. liepos 25 d. Toyotomi išleidžia ediktą, draudžiantį misionierių veiklą šalyje ir nurodantį visiems jėzuitams palikti Japoniją per 20 dienų. Tikslios šio edikto atsiradimo priežastys nėra žinomos, tačiau galima daryti prielaidą, kad tai pirmųjų miglotų įtarimų dėl itin greito krikščionių pamokslininkų įtakos didėjimo ir tikinčiųjų būrimo į dvasines sąjungas, kurios ateityje galėjo tapti grėsminga jėga ir opozicija centrinei valdžiai, rezultatas.

Jėzuitai buvo priversti nutraukti gyventojų krikštijimus ir pamokslus. Tačiau dėl vis dar liberalaus Toyotomi, kuris buvo pasiruošęs pakęsti krikščionis savo šalyje siekdamas ekonominės naudos, požiūrio kai kurie misionieriai tebegyveno Japonijoje ir net sostinėje. Pamažu misionierių veikla atsinaujino ir 1592 metais atsirado dar 52 tūkstančiai naujatikių. Tokia padėtis buvo iki 1593 metų, kai ispanų pranciškonai įsiveržė į Japoniją. Atvykę iš Filipinų jie, nepaisydami 1587 metų įsako, pradėjo masiškai krikštyti japonus ir savavališkai statyti bažnyčias, be to, pranciškonai pradėjo kovoti su jėzuitais dėl įtakos ir kiek įmanydami juodino savo konkurentus. Sumerinęs Toyotomi pabandė su jais susitarti gražiau: pasiuntė savo atstovus pas Manilos gubernatorių ir pats priėmė ispanų emisarus. Tačiau ispanų grubumas ir įsitikinimas savo „geradariškumu“ bei „kilniais siekais“, pateisinančiais bet kokias priemones, toli gražu neskatino draugiškų santykių užsimezgimo. Pranciškonai demonstratyviai tęsė savo religinę veiklą, dar prasitardami apie netolimą ateitį, kai Japonija taps Ispanijos kolonija. Kilus dviejų religinių ordinų politinėms intrigoms portugalai ir ispanai demaskavo vieni kitų ateities planus ir Hideyoshi tikriausiai suvokė, kad misionieriai yra tik politinės ekspansijos ir galimos agresijos avangardas. Tuo metu japonai jau keliavo į Indiją ir net pasiekdavo Romą, todėl tuometinis šalies valdovas buvo pakankamai informuotas apie inkvizicijos darbus ir portugalų bei ispanų misionierių veiklos metodus. Tai perpildė lig tol nuolaidaus misionieriams Toyotomi kantrybės taurę ir 1597 metais išėjo dar griežtesnis ediktas prieš krikščionis. Prasidėjo žiaurių persekiojimų metas. 1597 metų vasarį buvo areštuota, o vėliau nukryžiuota grupė pranciškonų, tarp jų ir naujatikių japonų. Užbėgant už akių galima pažymėti, kad vėlesniais krikščionių persekiojimų metais mirtimi nubaustų žmonių skaičius svyrudavo nuo 2 iki 8 per metus (išskyrus 1605 metus, kai buvo sunaikintas visas Yamaguchi klanas – 102 žmonės) ir 1612 metais pasiekė 132 žmones. Visi jie buvo japonai [1, 172 p.].

Vėlesnis Japonijos valdovas šogunas Tokugawa Ieyasu (1542–1616 m.) vėlgi dėl ekonominės naudos nusprendė atkurti gerus santykius su europiečiais ir leido jų misionieriams veikti. Jis kreipėsi į Filipinų gubernatorių siūlydamas bendradarbiauti ir davė suprasti, kad nebus labai griežtas krikščionims. Tačiau greitai Tokugawa, kaip ir Toyotomi, regimai suvokė, kad iš pirmo žvilgsnio nekaltas krikščionybės plitimas sukelia sintoistinės, konfucianistinės ir budisti-

nės religinės ir etinės sampratos, kuri yra japonų socialinės ir dvasinės vienybės pagrindas, erozija. Todėl nuo 1614 iki 1639 metų buvo išleista serija ediktų, kurie liudija, kad bakufu susitaiko su ekonominių pozicijų silpnėjimu, kadangi siekiama žūbūt užkirsti kelią ideologiniam pavojui. Santykiai su Vakarais, tuo metu tapę tik bakufu prerogatyva, buvo beveik visiškai nutraukti, o visi užsieniečiai išprašyti iš šalies, išskyrus olandus (jie buvo protestantai), kuriems Japonijos vyriausybė leido įkurti nedidelę koloniją Dejima saloje.

Naujatikių japonų persekiojimai vėl prasidėjo su dar didesniu įkarščiu ir pasiekė viršūnę 1625 metais, kai, jėzuitų teigimu, Japonijoje buvo 653 tūkstančiai krikščionių, tačiau realus jų skaičius turbūt svyravo nuo 300 iki 400 tūkstančių naujatikių ir iki 1660 metų vienokiomis ar kitokiomis baudmėmis buvo nubausta apie 200 tūkstančių žmonių. Apie 100 tūkstančių krikščionių ir toliau, tik jau slapta, išpažino krikščionybę. Reikia pabrėžti, kad Kristaus adeptai stoiskai pakėlė visas represijas ir 220 metų trukusio „šalies uždarymo“ laikotarpiu, perduodami iš kartos į kartą krikščionybės tiesas, sugebėjo išsaugoti savo tikėjimą. Per šį laikotarpį liturgija neatpažįstamai pasikeitė, kadangi japonų krikščionys „japonizavo“ katalikų apeigas – suteikė joms tautinį koloritą. Tai reiškia, kad kai kurių japonų širdyse krikščionybės idėjos rado karštą atsaką ir giliai prasiskverbė į jų sąmonę, todėl ta proga būtų įdomu paryškinti europiečių ir jų kultūros vertinimo skirtumus, kurie egzistavo Kinijoje ir Japonijoje tiek oficialiosios politikos sferoje, tiek paprastų žmonių sąmonėje. Japonų dalykinis aktyvumas ir akivaizdus domėjimasis krikščionyste ryškiai kontrastuoja su abejingumu europiečiams Kinijoje. Iki XVIII amžiaus pradžios kinų krikščionių buvo tik 100 tūkstančių – labai menkas skaičius tokiai didžiulei šaliai. Galima drąsiai teigti, kad japonų domėjimąsi nulėmė šios tautos kultūrinės raidos istorinė specifika. Japonijoje iki X amžiaus užjūrio tradicijos autoritetas buvo labai didelis ir keletą amžių japonų tauta noriai priimdavo svetimųšalių kultūrą (nors ir dvasiškai artimą). Žiūrint kinų akimis, „pietų barbarų“ kultūra nebuvo aukštesnė už savąją. Aprašomuoju laikotarpiu tautos receptorės smalsumas ir naujovių pažinimo aktyvumas tebebuvo gyvas, o kinų padėtis kitų tautų, jų nuomone, „barbarų“ atžvilgiu – privilegijuota, kadangi nuo gilios senovės Kinija tapo vienu iš pasaulio civilizacijos centrų ir iki pat XIX amžiaus ekonomikos ir kultūros raida gerokai lenkė gretimas šalis. Todėl į atvykusius europiečius kinai žiūrėjo paniekinamai, iš anksto manydami, kad visais atžvilgiais juos pranoksta. Kur kas kuklesnė padėtis leido japonams teisingiau įvertinti ateivius, į kuriuos buvo žiūrima ne į kaip kažką „aukštesnio“ ar „žemesnio“ kas buvo svarbiausia kinams, o paprasčiausiai kaip į kita.

Santykių su krikščionių pasauliu nutraukimas atnešė didžiulių nuostolių bakufu ir didžiausiems Shimazu, Matsuura, Nabeshima ir Omura klanams. Apmirė japonų prekybinių gyvenviečių, išsibarsčiusių po visą pietryčių Aziją, veikla. Pačioje Japonijoje didžiausių nuostolių turėjo Nagasaki uostas, kadangi visi jo gyventojai tiesiogiai ar netiesiogiai buvo susiję su užsienio prekyba, kuri jiems garantavo aukštesnį gyvenimo lygį palyginti su kitais šalies rajonais. Visi Japonijos ryšiai su Vakarais apsiribojo vienintelio laivo reisu kartą per metus iš olandų kolonijos Dejima saloje. Be abejonės, europiečiai taip pat nemažai prarado uždarius Japoniją. Be materialinių nuostolių, jie nebegalėjo bendrauti su geranoriška ir savita tauta, kuri daugeliui europiečių paliko pačius geriausius prisiminimus.

Kai kurie istorikai (pvz., Dž. Elisonas savo knygoje „Deus Destroyed“) atkakliai laikosi nuomonės, kad godūs, riboti ir nelabai išsilavinę europiečiai siekė tik savo tikslų Azijoje ir nesiskaitė su originalia vietinių gyventojų kultūra bei jų interesais, negalėjo duoti nieko vertinga, atvirkščiai, patys grobė ir stūmė į brolių žydiškus religinius karus. Tačiau amžininkų europiečių ir japonų aprašyti įvykiai ir palikta medžiaga liudija ką kita. Nors ir buvo minėtos europiečių kategorijos trūkumų, japonams visgi pavyko pasisemti daug ką gera. Tiesą sakant, europiečiai galėjo subjektyviai būti kiek nori riboti, galėjo siekti kokių nori tikslų, tačiau šiaip ar taip jie nešė aukštą ir visiškai japonams nežinomą Vakarų kultūrą. Istorijos ironija dažnai yra ta, kad įvairūs veikėjai gali kelti sau įvairiausių uždavinius ir tikslus, tačiau galutinis jų pastangų rezultatas toli gražu ne visada sutampa su numatytu. Todėl, nors patys europiečiai siekė tik krikštyti Japoniją, sureguliuoti prekybos ryšius ir sustiprinti savo politinę įtaką, objektyviai žiūrint, jie Japonijoje buvo išsivysčiusios civilizacijos atstovai. Be to, reikia pažymėti, kad šią šalį „atrado“ ne tik savanaudžiai pirkliai ir uolūs jėzuitai, bet ir neeilinės asmenybės, pavyzdžiui, portugalų mokslininkas Moreira, kuris per dvejus metus (1590–1592) ištyrė Japonijos salas ir sudarė pirmąjį tikslų Japonijos ir šiaurės rytų Azijos geografinį žemėlapi.

Sąlytis su užjūrio kultūra atsispindėjo ir japonų literatūros kūriniuose. Tipiškiausias pavyzdys turbūt gali būti sakmė apie krikščionis ir jų tikėjimą „Kirishitan monogatari“, parašyta 1639 metais. Kūrinio parašymo data ir tendencingumas byloja, kad anoniminis japonų autorius (tiksliau, autoriai, kadangi įvairūs apsakymai parašyti skirtingu stiliumi) vykdė socialinį užsakymą. Todėl kūrinio tikslas yra krikščionybės ir jos sekėjų diskreditavimas visomis įmanomomis priemonėmis. Knyga iliustruota krikščionių karikatūromis. Šiame kūrinyje galima išskirti tris pagrindinius momentus. Pirmiausia autorius kviečia kartu pasijuokti iš krikščionių pateikdamas iškreiptą tipiško europiečio paveikslą:

Iš laivo pasirodė neaiški būtybė iš išorės panaši į žmogų, tačiau labiau primenanti tengu arba milžinišką demoną Mikoshi Nyudo [...].

Jo nosies ilgis – tai pirmas daiktas, kuris patraukė dėmesį: nosis buvo panaši į jūrų kriauklę, prisiusurbusią jam prie veido. Jo akys buvo didžiulės, o viduje – geltonos. Galva mažytė, o ant rankų ir kojų pirštų ilgiausi nagai. Jis buvo aukštas ir juodas nuo galvos iki kojų, tik nosis – raudona. Jo dantys dydžiu lenkė arklio, o plaukai buvo pelių kailio spalvos. Ant kaktos – randas nuo vyno taurės.

Kalbos, kurias jis sakė, buvo visiškai nesuprantamos, o balsas skambėjo šaižiai lyg pelėdos klyksmas [5, 321 p.].

Tačiau autoriui negana prajuokinti skaitytoją, jis dar ir pabaugina spalvingai ir vaizdžiai aprašydamas baisias krikščionių bausmes, įspėdamas tėvynainius ir grasindamas susidorojimu su kiekvienu, kuris taps šio tikėjimo sekėju.

Galų gale siekdamas galutinai diskredituoti krikščionybę ir apjuodinti jos idėjas autorius aprašo teologinį jėzuitų vienuolio Fabiano ir džen sektos vienuolio Hakuo Koji disputą. Jų ginčo metu turi paaiškėti tikrasis dievobaimingos moters sielos išgelbėjimo būdas. Pirmiausia žodis suteikiamas jėzuitui, kuris trumpai išdėsto „Senąjį testamentą“: papasakoja apie pasaulio ir žmogaus sukūrimą ir pirmąją nuodėmę. Kartu Fabianas pažymi krikščionių Dievo kūrėjo, kuris yra amžinas, nemirtingas ir visagalis, pranašumą prieš shinto ir budizmo dievybes, kurios paprasčiausiai yra neįprasti žmoniškųjų būtybių įsikūnijimai. („Didysis bodisatva Hachiman, –

pavyzdžiui, sako jėzuitas, – iš tikrųjų imperatorius Ojin, kuris buvo paprastas žmogus“ [5, 344 p.] „Visų netikinčiųjų nusidėjėlių laukia baisios pragaro kančios, o einantys gėrio keliu krikščionys būtinai pakliūs į rojų“ [ten pat]. Jėzuitas papasakoja Jėzaus Kristaus, gimusio iš nekaltos mergelės Marijos, kad išpirktų žmonių nuodėmes, istoriją. Pabaigoje jėzuitų vienuolis liaupsina galingąją „pietų barbarų“ šalį palyginti su kuria Japonų salos tik mažytė smiltelė ir paaikšina kilnų misionierių veiklos tikslą – išgelbėti paskendusią nuodėmėse ir paklydusią japonų tautą.

Į disputą įsitraukia budistų vienuolis ir užduoda oponentui keletą klausimų, paneigiančių krikščionybės dogmas. Jis pradeda teiginiu, kad senosiose japonų knygoje (turima mintyje „Kojiki“ ir „Nihongi“) nėra jokios užuominos apie krikščionių dievą, tačiau daro prielaidą, kad jis egzistuoja. Kam tuomet dievui reikėjo kurti žmogų? „Ar tai buvo žaidimas? O gal viešpats pasijuto vienišas ir sukūrė žmogų, kad turėtų pašnekovą arba paprasčiausią juokdarį? [5, 364 p.]. Toliau budistas klausia: jei krikščionių dievas sukūrė žmones, tai kodėl jis nesugebėjo visiems jiems įkvėpti vienintelio teisingo savo tikėjimo ir dabar vargšai jo apologetai krikščionių misionieriai turi įveikti milžiniškus atstumus ir visokius pavojus, kad galėtų skleisti krikščionybės tiesas tokia maža Žemės lopinėlyje, kokia yra Japonija. Dėl Jėzaus Kristaus lieka tik stebėtis, kad garbinimo objektas yra silpnas, bejėgis žmogus, nesugebėjęs pasipriešinti persekiojimams ir kankinimams bei nukryžiuotas. Ir galbūt Kristus nusipelnė tokio elgesio būdamas Dievo, sukūrusio tokį netobulą pasaulį ir privertusio žmones jame kentėti, sūnus? Apskritai krikščionių dievas man panašus į velnią, prieina prie išvados budistų vienuolis ir pratrūksta grubiais keiksmiais: „Išvykim šventąją Mariją iš čia! Ji davė gyvybę neišauklėtam benkartui. Aš ją suspardyčiau“ [5, 348 p.]. Paskui jis populiariai išdėsto Budos mokymą ir užsikariauja dievobaimingos moters palankumą. Taigi triumfuoja budizmas. Štai ji – tikroji tiesa, tikrasis mūsų protėvių tikėjimas, apeliuodamas į tautiečių patriotinius jausmus reziumuoja „Kirishitan monogatari“ autorius.

Tačiau pabandykime pažvelgti į visą šitą antikrikščionišką apologetiką blaiviomis nesuinteresuoto skaitytojo akimis. Pirmiausia katalikų vienuolio paveikslas juokingas iki absurdo – tik nematęs europiečio žmogus gali patikėti, kad jie iš tikrųjų taip atrodo. Be to, jei tokia pabaisa krikščionis detaliam aprašomas, be abejonės jo asmenybė žadino autoriaus susidomėjimą.

O dėl bausmių krikščionims, tai jos iš tikrųjų siaubingos, tačiau ir pats autorius pažymi Kristaus adeptų, pasiruošusių už savo tikėjimą eiti ant laužo ar būti nukryžiuotiems, stulbinančią vyriškumą ir tvirtumą. Be to, įvykdžius bausmę, kaip rašo „Kirishitan monogatari“, vietiniai žmonės pasiima kryžių ir amuletų gabalėlių tikėdami jų stebuklingomis savybėmis. Taigi ir šis kūrinys konstatuoja japonų tikėjimą krikščionybės galia.

Vertinant krikščionio Fabiano disputą su budistų vienuoliu reikia pirmiausia pažymėti, kad bet kokią religinę dogmatiką galima sąlyginai suskirstyti į dvi dalis: sakralines tikėjimo tiesas, kurios yra nepasiekiamo žmogaus proto lygio, todėl priimamos be jokių įrodymų, ir vadinamąsias proto tiesas, kurias galima racionaliai pagrįsti ir suvokti, dažnai tampančias teologų filosofinių spekuliacijų objektu. Krikščionybės filosofai taip pat puikiai suvokia, kad, kitaip nei įrodymų proto tiesų, negalima stengtis intelektualiai analizuoti sakralinių tikėjimo tiesų taip išsvengiant jų diskreditavimo (žr. Tomo Akviniečio, Anzelmo Kenterberiečio ir šiuolaikinių ne-

otomistų kūrinius). Todėl natūralu, kad net ir pats rafinučiausias būdas įrodyti kokio nors tikėjimo teisingumą ar pranašumą galų gale yra pasmerktas nesėkmei. Tokiu ginklu naudojasi ne tik ateistai, bet ir teologai tuo atveju, kai prireikia efektyviai sukritikuoti svetimą religinę sistemą. Analogiška situacija yra ir „Kirishitan monogatori“. Kai kurie kritiški budisto argumentai krikščionybės tikėjimo tiesų atžvilgiu savo esme labai tikslūs. Tačiau reikalas tas, kad tie patys argumentai taip pat sėkmingai gali būti naudojami budizmo sakralinėms tikėjimo tiesoms kritikuoti, bet Fabianui tokia proga nesuteikiama ir tai ženkliai susilpnina jo pozicijas diskusijoje. Be to, budistas, siekdamas užsikariauti skaitytojo palankumą, nuolatos apeliuoja į jų patriotinius jausmus rodydamas savo santykį su protėvių tikėjimu. Budistui kūrinyje duota teisė tyčiotis iš krikščionybės ir drabstyti ją purvais. Taigi budizmas laimi todėl, kad jis privalo laimėti pagal kūrinio autoriaus užmačias.

Taigi „Kirishitan monogatori“ akivaizdžiai rodo valdžios propagandinius siekius diskredituoti krikščionybę, priverstinę reakciją į didelį japonų susidomėjimą šiuo tikėjimu ir jo, kaip dalies Vakarų kultūros, prasiskverbimą į japonų dvasinį pasaulį.

Susidomėjimas krikščionyste skatino ir japonų teologų, turėjusių neeilinius mąstytojų sugebėjimus, atsiradimą, tačiau jiems reikėdavo įveikti kai kurių jėzuitų hierarchų, pavyzdžiai saugojusių savo prioritetą tikėjimo klausimais ir vietinius gyventojus vertinusių kaip antrarūšius žmones ir pasyvius tikinčiuosius, „žmogiškąją medžiagą“ viešpaties valiai įtvirtinti, tuo atstumdami daugelį japonų nuo krikščionybės, pasipriešinimą. Tokio religinio snobo pavyzdys gali būti jėzuitų misijos 1570–1581 metais Japonijoje vadovas Fransiskas Kabralas. Giliai įsitikinęs azijiečių netinkamumu, kadangi skyrėsi nuo europinių ir buvo neįprastos jų kultūrinės ir religinės tradicijos, jis visais būdais stengėsi apriboti japonų krikščionių funkcijas katalikų bažnyčios veikloje. Kabralas paniekinamai žiūrėjo į japonus, kaustė jų veiksmus ir varžė iniciatyvą neleisdamas jiems kopti jėzuitų hierarchijos laiptais: sunkino lotynų ir portugalų kalbų mokymą taip sudarydamas dirbtinį barjerą tarp aukštųjų (europiečiai) ir žemesniųjų (japonai) jėzuitų ordino narių. Dėl šios priežasties, t. y. dėl nuolatinių žeminimų ir savigarbos pamynimo, iš dalies ir dėl oficialiosios valdžios politikos, daugelis japonų krikščionių atsisakydavo savo tikėjimo. Šiuo atveju puikus pavyzdys gali būti talentingo japonų teologo Fabiano Fukano, pirmiausia užsitarnavusio krikščionybės apologeto Japonijoje, o vėliau aršiausio šio tikėjimo prieš šlovę, likimas. Iki krikšto (maždaug iki 1586 metų) Fukanas buvo dzenbudizmo vienuolis ir tai patvirtina jo darbai, rodantys puikias budizmo dogmatikos žinias. Apsikrikštijęs jis išmoko lotynų kalbą ir tapo karštu tikinčiuoju. Fukanas kaip katalikas dalyvaudavo teologinėse diskusijose su budistais, rašė kūrinius, šlovinančius Kristaus mokymą, kurių tipiškiausias pavyzdys gali būti 1605 metais parašytas „Myotei mondo“. Po metų įvyko Fukano ir Hayashi Razano, vėliau tapusio žymiu neokonfucianistu, disputas, kurį pastarasis aprašo veikalė „Ha yaso“ („Prieš jėzuitus“) pažymėdamas, kaip įtikinamai Fukanas (netgi Hayashi interpretuojant) griauna neokonfucianizmo argumentus. Tačiau kūrinyje kalbama ne tik apie krikščionybės pranašumus ir trūkumus. Jame diskutuojama, priimtina ar ne Vakarų kultūra. Nieko nenutuokiantis apie gamtos mokslus ir nuolatos apeliuojantis į konfucianizmo autoritetus Hayashi daug kur pralaimi europiečių išmokytam Fukanui. Pavyzdžiui, štai kaip neokonfucianistas bando paneigti Fukano teiginį, kad Žemė yra apvali: „Tai neįmanoma. Kaip gali dangus būti po Žeme? [...] Kalbėti, kad

nėra nei viršaus, nei apačios – tai paneigti protą. [...] Čžu Si tvirtino, kad pusė dangaus sukasi aplink Žemės dugną, bet tavo požiūris su jo nesutampa“ [5, 149 p.]. Nors pergalę dispute Hayashi priskiria sau, bet greičiausiai abu priešininkai išsiskyrė giliai įsitikinę savo teisumu.

Tais pačiais 1606 metais Fukanas dalyvauja diskusijoje su žymiu budizmo žinovu iš Hokke sektos ir savo argumentais priremia budistą prie sienos.

Paskutinį kartą kaip krikščionybės apologetas Fukanas minimas 1607 metais, kai kartu su aukštaisiais jėzuitų dvasininkais aplanko palikusį savo postą buvusį shoguną Tokugawą Ieyasu. 1616 metais tėvo Rodrigeso laiške Fukanas minimas kaip krikščionybės išdavikas, o 1621-aisiais viename portugalų laiškų pasakojama apie tai, kad Fukanas jau prie mirties ir apie jo eretišką antikrikščionišką veikalą „Ha daiusu“ („Prieš dievą“). Šis kūrinys, parašytas 1620 metais, apibendrina Fukano, kuris evoliucionavo nuo budizmo iki krikščionybės ir galų gale grįžo prie senojo tikėjimo, veiklą. „Ha daiusu“ turinys primena „Kirishitan monogatari“, tačiau Fukanas argumentuočiau ir ramiau kritikuoja krikščioniškąją dogmatiką ir iškelia budizmo, shinto ir konfucianizmo pranašumus. Tačiau jaučiasi, kad pagrindinis veikalo parašymo stimulus buvo ne autoriaus nusivylimas krikščionyste, bet nuoskaudos, patirtos iš jėzuitų, kurie deramai neįvertino jo išikimybės ir talento. „Krikščionybės amžiaus“ pabaigoje pasirodė ir daugiau analogiškų „atgailaujančių“ japonų teologų, kurių likimas turbūt buvo panašus į Fukano, kūrinių [5, 251 p.].

Pabaigoje norisi aptarti europinės kultūros poveikį, padariusį teigiamą įtaką japonų kultūros raidai. Japonų istorikas Tase Saju linkęs manyti, kad „portugalų ir ispanų katalikų dvasininkai pirmieji į Japoniją atvežė ne tik savo religiją, bet ir Vakarų mokslą, literatūrą ir meną. Jie, taip pat kaip vėliau ir olandai, padarė kultūrai tokią įtaką, kurią galima palyginti su vertybėmis, gautomis iš budizmo, konfucianizmo ir žemyninio meno, atnešto Korėjos Kudara valstybės gyventojų. [...] Didelis Namban [Vakarų – aut. pastaba] kultūros gerbėjas ir šalininkas buvo Oda Nobunaga. Pažangiausi karių luomo atstovai labai domėjosi ir žavėjosi vakarietiškos civilizacijos materialiniais laimėjimais, tokiais kaip laikrodžiai, gaubliai, žemėlapiai, muzikos instrumentai, bulvės, tabakas. Kai kurie mokslininkai stengėsi daugiau sužinoti apie vakariečių gamtos mokslų srities laimėjimus. Apie didelę Namban civilizacijos įtaką japonams byloja ir ženklus skaičius ispaniškų ir portugališkų žodžių, išlikusių japonų kalboje ir dažnai vartojamų šnekamojoje kalboje. Visa, kas paminėta, yra nematomas paminklas tiems Namban žmonių nuopelnams, kurie padarė įtaką japonų kultūrai ir švietimui“ [6, 267 p.].

Tačiau daugelis vakarų istorikų atkakliai laikosi nuomonės, kad „krikščioniškasis amžius“ nepadarė didesnės įtakos japonų kultūrai. Pavyzdžiui, Dž. Sensomas daro išvadą, kad, išskyrus karybą ir techniką, Japonija nepriėmė jokių vakarietiško naujovių. Jis rašo: „Nors bendrai ir susidomėję, [japonai] nenorėjo priimti Europos dvasinių vertybių. XVII amžiaus pradžioje, kai į Japoniją atvyko daug misionierių, Europoje klestėjo Renesansas, kurį daugiausia lėmė žinių ir aukso, įgytų per panašias keliones, kurios atvedė ispanus į Rytus, sukaupimas. Tokie pat platūs horizontai vėrėsi ir Japonijai, ji buvo per žingsnį nuo turtų, kurie būtų iš esmės pakeitę šalies ekonomiką, sukaupimo, tačiau viso to savanoriškai buvo atsisakyta. [Europoje] tai buvo laikotarpis, kai Leonardo da Vinčis padėjo eksperimentinių metodų ir kartu šiuolaikinių mokslinių tyrimų pagrindus. Kopernikas propagavo naują visatos sandaros teoriją. Harvė-

jus atrado kraujotakos sistemą, o Gilbertas pradėjo tyrinėti elektrą. Tačiau, kadangi inkvizicija, kuri sudegino Dž. Bruną ir įkalino G. Galilėjų, nepripažino šių atradimų, japonai apie juos per misionierius negalėjo gauti nei skurdžiausios informacijos. Tiesa, kosmologinės koncepcijos, pagal kurias žmogus nėra visatos centras, negalėjo labai nustebinti dvasininkų ir mokslininkų, susipažinusių su budizmo filosofija, tačiau iki pat įsakų dėl užsieniečių išvaymo išleidimo nerasime Japonijoje net užuominų apie teorijas, tuo laiku pakeitusias Europos dvasinį pasaulį. Kaip jau minėta, japonai perėmė kai kuriuos taikomųjų mokslų, ypač karybos, laivų statybos ir navigacijos sričių išradimus, bet jų žinios apie mokslinius tyrimų metodus buvo labai paviršutiniškos“ [6, 281 p.].

Amerikiečių istorikas K. Kirkvudas nesutinka su kai kuriomis tokio autoriteto kaip Dž. Sensomas išvadomis. Jo nuomone, galima daryti prielaidą, kad Dž. Sensomas daugiausia turi mintyje švietimo ir mokslo Renesansą, tačiau japonų laimėjimai literatūroje ir mene buvo milžiniški. Amerikiečio teigimu, Renesansas Europoje buvo geografiškai platesnis ir gilesnis, tačiau Japonijos kultūros raidos procesas labai primena šias tendencijas Vakaruose.

Galima sutikti su anglų tyrinėtojo Brinklio numone, kad „žinoma XVII amžiuje Japonija negalėjo daug ko pasimokyti iš Europos šalių. Religinės tolerancijos, bendražmogiškosios moralės, mandagumo ir etiketo bei meninio suvokimo ir atlikimo sferoje europiečiai nedaug ką galėjo duoti“ [6, 288 p.].

Taigi teiginys, kad Vakarų kultūra nepaliko jokių pėdsakų Japonijoje XVII amžiuje, nėra toks neginčytinas. Pabandykime objektyviai pažvelgti, kuo japonams buvo naudingi kontaktai su Europa.

Krikščionybė supažindino japonus su nauju požiūriu į žmogų, su tokiomis sąvokomis kaip žmonių lygybė prieš dievą, asmenybės nepriklausomybė, žmogaus teisės, humanizmas. Su krikščionybė susijęs bažnyčios švietėjiškų funkcijų suvokimas. Kontaktai su Europa paliko pėdsakų leidyboje, vaizduojamajame mene, muzikoje (pažintis su daugiabalsiu dainavimu, kurio japonai nežinojo, ir europiniais muzikos instrumentais), medicinoje ir t. t. [7, 179–183 p.].

Reikia iš karto pripažinti, kad nuo pat pradžių Vakarų civilizacijos materialines gėrybes japonai priėmė kur kas entuziastingiau negu europines doktrinas. Materialiosios kultūros importas padarė šalies visuomenei ženklų poveikį. Japonijoje atsiradę nauji daiktai (laikrodžiai, gaubliai, žemėlapiai, muzikos instrumentai) kėlė didžiulį susidomėjimą. Pavyzdžiui, 1591 metų sausį visi Japonijos feodalai susirinko į Kyoto pasveikinti hegemono Toyotomi Hideyoshi Naujųjų metų proga ir ten sutiko sugrįžusius iš Europos tėvynainius. „Kai [feodalai] išgirdo pasakojimus apie Europą ir pamatė daugybę nematytų daiktų, tokių kaip vario graviūros, dangaus ir Žemės gaubliai, laikrodžiai ir matematiniai prietaisai, jie buvo labai nustebę ir daugelis žavėjosi katalikybe kaip europinės civilizacijos vaisiumi“ [8, t. 1, 409 p.]. Vėliau, kai Toyotomi lankėsi Sakai mieste, „kuris tuo metu buvo laikomas Vakarų civilizacijos centru, jis kas dieną įdėmiai apžiūrindavo begalines retenybes, pagamintas svetimuose kraštuose, be to, susipažino su didžiulės Azuchi pilies konstrukcija, portugalų, mokiusių pilies statytojus, papročiais [8, t. 1, 409 p.].

Labiausiai Japonijos feodalus domino Europos karo technika, ypač šaunamieji ginklai, kurių atsiradimas šalyje pakeitė vidaus karų taktiką, strategiją ir labai sustiprino pėstininkų ashi-

garu vaidmenį kautynėse. Buvo pradėtos statyti didelės pilys su kareivinėmis, vartais, tiltais ir metaliniais įtvirtinimais. Tačiau reikia pažymėti, kad arkebūzai ir patrankos nepakeitė visuomenės struktūros ir, kitaip negu Europoje, nepagreitino feodalizmo žlugimo. Samurajai, kurių pagrindinis ginklas buvo kalavijas, išlaikė privilegijuotą padėtį tuo metu, kai Europoje raituosius riterius išstūmė šautuvais ginkluoti pėstininkai.

Minėti faktai rodo, kad japonai intensyviai siekė pirmiausia iš „pietų barbarų“ perimti žinias, naudingas kasdieniam gyvenimui, todėl labiausiai domėjosi navigacija ir geografija, kurios būtinos tarptautiniams prekybos ir kultūriniais ryšiams užmegzti. Geografiniai žemėlapiai Japonijoje taip išpopuliarėjo, kad jais buvo pradėta puošti širmas ir vėduokles. Sodrus koloritas, spalvingos detalės ir aukšta gamybos technika leido joms tapti tikrais meno šedevrais. Būdinga, kad daugelio „nanban bijutsu“ (meno, skirto „pietų barbarams“) širmų kampe dailininkai vaizdavo Žemės gaublį, taip stengdamiesi pavaizduotą informaciją perduoti visam pasauliui. „Geografinės“ širmos tapo dar vienu aktyvių japonų pastangų pažinti kitas tautas, palyginti save su jomis ir nustatyti savo vietą Žemėje įrodymu.

Be to, didėjant krikščionybės populiarumui pradėtos steigti katalikiškos mokymo įstaigos. Studentų ženkliai daugėjo, todėl būtinai reikėjo vadovėlių japonų kalba. 1591 metais išleidus „Šventųjų gyvenimą“ knygos japonų kalba imtos spausdinti reguliariai. Nors japoniškas tekstas buvo fonetiškai užrašomas lotyniškais raidėmis, tokia veikla tapo dideliu japonų tautos švietimo žingsniu.

Pabaigoje norėtuși pateikti kai kurias išvadas. Šiame straipsnyje autorius stengėsi peržvelgti „krikščionybės amžiaus“ Japonijoje istoriją. Šis laikotarpis, ypač sovietmečiu, buvusiose Rytų bloko šalyse buvo apeinamas. Kitaip nei maksimalistiškai nusiteikę vakariečiai, linkę manyti, kad jei Japonijos ryšiai su Europa buvo nutraukti XVII amžiaus viduryje ir užsienis beveik visiškai nebedarė įtakos visuomenės gyvenimui, tai jie neverti dėmesio, patys japonai pripažįsta pirmųjų kontaktų su Europos kultūra svarbą. Manychiau, kad nereikėtų ignoruoti nors istoriškai ir tokio trumpo nepriklausomai besivysčiusių tautų kultūrinio dialogo, kurio rezultatas tapo daugelio taikomųjų ir gamtos mokslų žinių, kai kurių estetinių tradicijų perėmimas ir netgi gana gilus, nors ir neilgas, dvasinės bei religinės pasaulėžiūros studijavimas. Autorių galima apkaltinti tuo, kad neparodytos negatyvios to meto japonų ir europiečių ryšių ypatybės, tačiau šio straipsnio tikslas buvo nušviesti tik kai kuriuos kultūros sąsajų aspektus. Akivaizdu, kad japonų „krikščionybės amžiaus“, kaip ir bet kokio istorinio reiškinio vienopas vertinimas būtų didelė klaida. Neginčytina viena: tautų ir valstybių bendravimas ir tarpusavio supratimas įmanomas tik laikantis I. Kanto suformuluoto principo: „Elkis taip, kad tu pats [...] visuomet vertintum žmoniją kaip tikslą, o ne žvelgtum į ją kaip į priemonę“ [9, 270 p.]. Būtent tokia buvo autoriaus pradinė nuostata aprašant istorinį epizodą, kurio metu kultūrų tarpusavio sąveika įgavo tokias ryškias ir dramatiškas formas.

LITERATŪRA

1. Sansom, G. B., 1981: *A History of Japan*, 2, Stanford univ. press.
2. Сабуро, Иэнага, 1972: *История японской культуры*, Москва.
3. Frois, Luis S. J., 1981: *Historia de Japam*, 2, Lisboa.

4. Nihon rekishi kan (Japonijos istorijos klubas), Tokyo, 1996.
5. Elison, G., 1973: *Deus Destroyed*, Cambridge: Harvard univ. press.
6. Kirkwood, K. P., 1971: *Renaissance in Japan*, Rutland and Tokyo.
7. *Nihon bunka shi* (Japonijos kultūros istorija), 1, Tokyo, 1977.
8. Takehashi, Y., 1983: *The Economic Aspects of the History of the Civilization of Japan*, London.
9. Кант, И., 1965: *Основы метафизики нравственности*, 1–6, Москва.
10. Okamoto, R., 1979: *Namban bijutsu* (Pietų barbarų kultūra), Tokyo.

PROBLEMS OF THE MUTUAL INTERACTION BETWEEN NATIONAL CULTURES IN „CHRISTIANITY AGE“ (1549–1614) IN JAPAN

Svajūnas Račelis

Summary

This article is intended to be a study of some problems of mutual interaction between national cultures in the period known usually as „Christianity age“. Contacts with Western culture had a tremendous importance in the Japanese history having laid some foundations of Meiji age Japan and its culture.

During this period the Japanese won a free access to cultural achievements of the West. The author traces the trends of social changes in the society of Japan, cultural developments and the spread of Christianity at that time. Accordingly, much attention is given to the evaluation of the impact of new concepts to mental world of Japanese people.

A considerable part of the article is dedicated to the problem of mutual interaction between Buddhism and newly introduced Christianity.

The author underlines a remarkable characteristic of Japanese culture – its adaptivity to foreign influences and at the same time a striking continuity of national cultural tradition.

The article reveals the unique process of amalgamation of ancient national culture and the newly introduced Western achievements and ideas resulting in moulding the basis of the latest crucial changes in the society of Japan in Meiji period (1868–1912).

Įteikta 2002 m. rugsėjo 17 d.